

Кайдаш А. М., канд. філол. наук, доцент

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

УЖИВАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У ПОЕМІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА «КАТЕРИНА»

Художнє мовлення Тараса Шевченка характеризується широкою та яскравою палітрою майстерно виписаних жіночих образів. Тому значну частину мовної організації поетичних творів становлять назви на позначення осіб жіночої статі.

Фемінікон поеми «Катерина» представлений різними номінаціями. Кількісно переважає лексико-семантична група на позначення осіб жіночої статі за ознакою спорідненості. Так, це передовсім лексеми, що маркують родинні зв'язки, – «мати», «донька». У творі фемінітив «мати» вживається із синонімом «ненька», наприклад: *Кличе **мати** вечеряти...* [2, с. 27]; *Не слухала Катерина Ні батька, ні **неньки**...* [2, с. 27].

Лексико-семантичне поле іменника «донька» представлене в ідіолекті Тараса Шевченка номінаціями «донька», «доня», «дочка»: *А **донька** не чує...* [2, с. 27]; *За сльозами ледве-ледве Вимовляє **доні**...* [2, с. 31]; *В тебе **дочка** чорнобрива, Та ще й не єдина...* [2, с. 29].

Із-поміж назв свояцтва в поемі вживається субстантив «свекруха»: *Иди ж, шукай У Москві **свекрухи*** [2, с. 31].

У творі поет уживає нейтральний фемінітив на позначення осіб жіночої статі – «жінка». У контексті лексема набуває морфолого-стилістичного маркування. Так, у морфемній будові вжито демінутивний суфікс; слово представляє форму множини (для підкреслення узагальненості образу жіноцтва); незважаючи на зменшено-пестливий афікс, передає осудливе ставлення до жінок, які кепкують із бідолашної Катерини: *А **жіночки** лихо дзвонять...* [2, с. 29].

Авторський контекст представляє й фемінні номінації на розмежування жінок за віком: *А **дівчина** гине...* [2, с. 27]; *Іде шляхом **молодиця**, Мусить бути, з проці* [2, с. 36].

Соціальний аспект у значеннєвій матриці фемінітивів, уживаних у поемі, виявляється в лексемах «пані» й «наймичка», що утворюють опозитивну пару. Образ заможної жінки представлений іменником «пані»: *Дає гроші Івасеві, Дивується **пані*** [2, с. 44]; *Пита **пані**, як зветься?* [2, с. 44]. Синонімічним до цієї лексеми є субстантив «господиня»: *А в берліні **господиня** З паном і сем'єю* [2, с. 44].

Протилежним за значенням виступає іменник «наймичка»: *Наймичкою тобі стану...* [2, с. 41].

У поемі Тарас Шевченко вживає фемінітив «покрітка» на позначення жінки, яка народила дитину поза шлюбом: *Покріткою стала... Покріткою... який сором!* [2, с. 42].

Фемінітив «московка» актуалізує сему за ознакою визначення місця проживання: *Тойді Катерина Буде собі московкою...* [2, с. 28].

У мовній тканині поеми використано ряд фемінних номінацій, що маркують зовнішність або риси характеру героїнь. Так, яскравою портретною деталлю є фемінітив «чорнобрива», як-от у контекстах: *З ним забула б чорнобрива Шляхи, піски, горе...* [2, с. 35]; *Кохайтеся, чорнобриві, Та не з москалями...* [2, с. 27].

Словникове значення іменника «цокотуха» з фемінізуючим суфіксом -ух- – «цокотлива жінка, дівчина; щебетуха» [1, с. 245] – увиразнюється стилістичним відтінком, що передає негативне авторське ставлення до зображуваного. Так, у реченні *«Бодай же вас, цокотухи, Та злидні побили...»* [2, с. 29] підтекстно простежується осуд дівчат, які обговорюють Катерину, та, водночас, співчуття до покрітки.

Авторське ставлення до ліричної героїні яскраво виявляється також у субстантивованому прикметникові нестягненої форми «сердешная»: *Довго, довго, сердешная, Все йшла та питала; Було й таке, що під тином З сином ночувала...* [2, с. 37].

Отже, ідіолект Тараса Шевченка виявляє семантико-стилістичну специфіку на рівні жіночого образотворення. Процес вербалізації образів жінок реалізується за допомогою мовних засобів на різних рівнях – морфемному, морфологічному, лексико-семантичному, стилістичному. Крім того, фемінітиви маркують екстралінгвальні фактори (зокрема, неписані закони моралі й поведінки, статус у тогочасному суспільному середовищі). Фемінікон, представлений у поемі «Катерина», яскраво передає доброзичливе та співчутливе ставлення автора до своїх знедолених героїнь – Катерини, її матері.

Уживані поетом фемінітиви містять широкий лексико-семантичний спектр, набувають виразних стилістичних колоритів, маркують специфіку світобачення людей тогочасного суспільства.

Література

1. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – Т. 11. – Київ: Наук. думка, 1980.
2. Шевченко Т. Кобзар. – Київ: Дніпро, 1982. – С. 27–44.